

Közműveltségünk hanyatlása és ujjáépítése.

A közelebbi években ezen a címen jelent meg Schweitzer Albertnek, a nagyhirű kulturmunkásnak egy könyve, melyet bizonyára többen olvastak. Miután még többen lehetnek, akik a könyvet nem ismerik, lelki kényszert éreztem a könyv tartalmának ismertetésére.

A szerzőről csak annyit tudok, hogy tanár, bölcsészdoktor, orvos és lelkész.¹ Könyve azt mutatja, hogy gondolkozó és kereső elme. Afrika őserdeiben írta azt. Ott szerezte azt a bizonyosságot, hogy a gyermek és a kezdetleges népek képességeiből következtetéseket lehet levonni közműveltségünk felépítésére.

Magam nehezen tudnám megállapítani, hogy az író milyen szellemi irányzathoz tartozik. Könyvének olvasása közben azt látom, hogy gondolkozása magas fokon áll s lelkét az emberi haladás őszinte vágya hatja át, amint az ismertetés során ki fog tűnni. A könyvben nemes irányelvek, magas célkitűzések vannak lefektetve s éreztetni tudja, hogy az emberszeretet, a megértés, az ember-értékelés gyönyörű eszménye az itt megadott módon valósulhat meg. Ha az ismertetés nem ezt a hatást tenné az olvasóra, annak oka az ismertető gyöngye képességeiben keresendő.

Az író a könyv első fejezetében azt a megállapítást teszi, hogy „közműveltségünk hanyatlásának a bölcsészet az oka“.

A mindennapi életben gyakran hangsúlyozzák, hogy a közműveltség hanyatlásának a háboru az oka. Pedig a háboru maga és az utána következő nagy fegyverkezés nem egyéb, mint a közműveltség hanyatlásának a nyilvánulása. Ami elméletileg már adva volt, az a világháboru kitörésével csak valóra vált és azóta állandóan az anyagi és szellemi rossz kölcsönhatása érvényesül. A köz-

¹ Érdekes életrajzát lásd Keresztény Magvető 1937 évi 3-ik füzetében Ifj. Kovács Lajos tollából. Szerk.

műveltség akkor kezdett hanyatlani, amikor arról nem tudtunk gondolkozni; amikor annak bölcselete helyett történelmét kezdtük kutatni; amikor ahelyett, hogy lényegét határoztuk volna meg, felállítottuk és ma is hangsúlyozzuk, hogy a közműveltség történelmi fejlődésnek, szellemi és társadalmi hatásoknak az eredménye. Ha ezen az úton vagyis a történelmi fejlődés útján haladunk, ma azt kell megállapítanunk, hogy közműveltségünk alá van aknázva, önmagát emészti s a legkisebb erő is rombadöntheti ott is, ahol a megsemmisülés még nem történt meg.

Amikor a felvilágosodás és okszerűség kutatása napirenden volt, ész- és irányelvek határozták meg az egyesek fejlődését, annak az igazi emberiséghez, a társadalomhoz való viszonyát, szellemi és anyagi kötelezettségét ép úgy, mint a népek egymáshoz való viszonyát. Ilyen erkölcsi ész-elvek hatották át és irányították a közvéleményt, amíg a XIX. század közepén a bölcsészet mintegy nyugalomba ment, közműveltségünk fejlődése megakadt.

Ennek oka; a természettudományok hatalmas előretörése, amely rácáfolt a bölcsélet hittételszerű meghatározásaira s még egy Kant, Fichte vagy Hegel nagy szellemének sem sikerült a bölcsészetet a természettudományi tudással és haladással összehangolni. Az alapját-vesztett csodavár összeomlott. Azóta fedél nélkül, szegényesen és elhagyottan bolyongnak azok az erkölcsi eszmények, melyek közműveltségünk alapját képezték.

Ma nincs oly világnézet, mely alapját képezhetné a közműveltségnek. Hogy is nyerhetné vissza a történelmi fejlődésen és történelmi folytonosságon alapuló bölcsészet a természettudományokkal való egyenjogúságot? Hogy lehetne a keltőt összeegyeztetni? Hisz tudomány lett a bölcséletből, önmaga történelme. Hiába emlegeti, hogy Kant mentette át, Hegel adta a történelmi értelmet, s ma szoros kapcsolatban dolgozik a természettudományokkal. Valójában és lényegileg megszűnt, semmi ösztönzést sem ad a mindennapi életnek, nem ad választ egyszerű belső kérdésekre, nem tanítja gondolkozni az egyént, a tömeget, nem népbölcsélet többé. A tömegben megvannak a kereső gondolatok, ezeknek azonban el kellett laposodniok, mert a bölcséletben nem találtak támaszt s így az előtte tátongó úrt nem tudták áthidalni. Pedig végső meghatározásában a bölcsélet az általános értelem vezetője és őre s ha rámutatott volna az összeütközésre, ha bi-

zonygatta volna, hogy az eszményekért, melyeken közműveltségünk nyugszik, harcolni kell, ráterelve ezekre a közfigyelmet, akkor nem lett volna az idővel együtt önmaga is műveletlenné.

De gazdasági és szellemi életünk alakulása is nagyban hozzájárult, hogy a gondolkozással felhagytunk. A mai ember közműveltségre való képessége életviszonyai következtében csökkent. Mert mi is a közműveltség fejlődése? Az egyesek által kigondolt, de az összesség haladását célzó ész-eszmények alkalmazása. Csak gondolkodni képes, szabad ember fogja fel és terjeszti a műveltséget. Minél nehezebb igát huz valaki, annál inkább valószínű, hogy a saját helyzetét igyekszik javítani. Anyagi és szellemi függetlenség összetartoznak s szabadság nélkül műveltséget elképzelni alig lehet. A mai ember azonban vagy egyáltalában nem, vagy csak kis mértékben szabad. Ha a XIX. század közepe óta úgy alakult volna helyzetünk, hogy bár szerény, de biztos anyagi jólét legyen mennél nagyobb kör sajátja, egészen más fejlődést vehetett volna közműveltségünk iránya. Ma azonban az önálló iparosostályt a gyári munkásság, a saját tulajdonnal bírókat anyagi és szellemi javak elérésére alakult s nem emberi magas eszményekért küzdő csoportosulások váltották fel.

Korunk másik műveltség-gálló tényezője a tuleröltetés. Sokan ma munkásként élnek és nem emberként. Amit a munka szellemi és erkölcsi jelentőségéről tartottak, ma már nem áll fenn. A tuleröltetés megöli a szellemet. A gyermekkorban kezdődik, mikor a szülők a fáradságtól összehörve, nem szentelhetik magukat gyermeküknek, kik már az iskolában nehéz, mert értelmetlen munkát végeznek s onnan kijutva, egész életükben sohasem alkothatnak egészet, mert mindig csak alkatrészeket gyártanak. Igazi örömet csak a kész munka, az alkotás okozhat. A szűk térre szorult egyén képességeinek csak egy részére van szükség, iparában nem lehet tökéletes s így a teremő és a művészi alkotási vágy ellaposodik benne.

Ugyanígy van a tudományokkal is. Nemcsak az általános tudás lehetetlen, hanem valakinek a tudása a szakjában sem általános.

Az élettelen és személytelen népoktatás neveltjeit azután is rendeletek kormányozzák, melyek megnehezítik ember és ember között a rendes viszonyt. Idegenekként, sőt ellenségként élnek egymás közt, mert a rokonérzet, az emberszeretet kihalt s szűnő-

ben az a tudat, hogy mint ember képvisel értéket minden ember. A természetes udvariasságot felváltotta a közömbösség és az ismeretlenek iránt kihangsúlyozott részvétlenség. Lehetne-e különben „ágyutöltelék“ címen emlegetni az embert, gáztámadásról beszélni, iskolai katonai nevelést bevezetni?

Nyilvános életünk tulszervezett. A személyiség intézményeknek van alárendelve. Meg van kötve a politikai, vallási és gazdasági közösségek pontos és szigorú alkotmánya által. A csoportok fegyelme miatt egyéni önálló gondolatok nem kerülhetnek ki a köztudatba. Ma mindennek a megítélésében a közvélemény a döntő, amely ingadozó, könnyen irányítható, mint a tömeg. Az igazságot nem egyéniségeknek a vitája, érvekkel bebizonyított tényei döntenek el, hanem a csoportérdek. Így nincs meggyőződés, mert gondolkodás nélkül nem is lehet. Vissza kell tehát szerezniünk szellemi önállóságunkat, fel kell szabadítanunk magunkat a történelmi középkornál veszélyesebb szellemi középkor uralma alól.

De nemcsak értelmileg, hanem erkölcsileg is össze van zavarva az egyén és az összesség viszonya. Ha nincs saját vélemény, nem létezhetik egyéni ítélet se. Önmagát is letorkolja, nemcsak az idegent. Mig régebben a társadalom az eszmét győzelemre vitte, az egyéniséget támogatta, ma megveti és lealacsonyítja . . .

Ha feltesszük a kérdést, hogy mi is az a közműveltség, nagyon kevesen tudnak erre pontos feleletet adni. Azt mondhatjuk, hogy a közműveltség az egyénnek és az összemberiségnek szellemi és anyagi előhaladása, vagy ami ezzel egyenlő: a létért való küzdelem csökkenése. A létért való küzdelem kétirányú: a természetben a természet ellen, az emberek közt az emberek ellen vivjük meg. A létért való küzdelem csökkentése azáltal érhető el, ha az értelem uralmát úgy a természet, mint az emberi természet felett minél nagyobb mértékben kiterjesztjük.

A közműveltség eszerint kétirányú: a természet feletti és az emberi érzületek feletti uralom. Fontosabb azonban az emberi érzületek feletti uralom. A természeti erők feletti uralomnak műveltségellenesen ható jelenségei is vannak, hisz a mai szomorú közgazdasági viszonyok részben arra vezethetők vissza, hogy az emberi elme, a természeti erőket szolgálatába állította, de az emberi értelem nem akadályozza meg, hogy ezeket az erőket ember ember ellen használja. Pedig a természeti erők segítségével való harc veszélyesebb, mint az ősember harca.

Uralkodjék a szellem az emberi érzelmek felett! Ami abban áll, hogy úgy az egyesek, mint csoportok akarataikat az összesség anyagi és szellemi szolgálatába állítják.

Nem afelett kell vitatkozni, hogy közműveltségre vagy polgárosultságra kell-e törekedni. A kettő tulajdonképpen egyet jelent, csak nyelvhasználati kérdés. Hibás úgy tüntetni fel, hogy az egyik erkölcsi alapon álló, a másik azt nélkülöző műveltséget fejez ki. Erkölcsi alap nélkül nincs műveltség. A különböző műveltségek történetét vizsgálva, megállapíthatjuk, hogy a szellemi és anyagi tényező lépést tartott. Az egyik megszűnése a másik csökkenését vagy megdőlését okozta. A görög műveltségnél előbb a természet-tudományi és politikai haladás az erkölcsinél. A kínai, indiai és zsidó műveltségben az anyagi tudás mindig a szellemi mögött kullogott. A XIX. században nálunk is együttfejlődött a két tényező, de a század közepén megtörtént az, ami korábban soha, hogy az erkölcsi energiák ellanyhultak, míg a szellem anyagi természetű eredményei fényesen továbbfejlődtek. Ezáltal mintegy tudatosává vált, sőt irányadó és felelősséget hordozó vezető emberek hirdethették is, hogy erkölcs nélkül is meg lehet élni. Ennek a következménye az, hogy ahelyett, hogy valóságra vonatkoztatott ész-eszményeket alkottunk volna, a valóságból vettünk eszményeket, mindent csak a benne rejlő nyers erőkre szerint értékeltünk, történelmi erőkre, mint döntőkre hivatkoztunk. Ebből született a szertelen és értelmetlenül felfokozott hazafiasság, a nacionalizmus.

Pedig a XVIII. és XIX. század a nemzeti államot jogaiba helyezte azzal a megokolással, hogy az, mint természetes és egészséges szervezet, leginkább képes a művelt állami eszme megvalósítására. Fichte fejti ki a gondolatot, melynek azonban végkövetkeztetése az, hogy az általános tiszta emberi jó a cél. Azt ajánlja a nemzeti állam polgárainak, hogy tiszta és nagy hazaszeretettel ne nagyságra és hatalomra, hanem az „isteni és örök kiépítésére fektessék a súlyt“. Vagyis ő a nemzeti érzést az ész, erkölcs, tehát a közműveltség gyámsága alá helyezi. A nemzeti eszme fennmaradt és átment a köztudatba és megmaradt akkor is, amikor a gyám elbukott. Ennek a következménye, hogy kölcsönös bizalmatlanságból milliárdokat költenek fegyverkezésre, műveletlen népekkel szövetezik oly nép is, mely sajátos nemzeti műveltségről beszél. S a háboruktól szellemi megújodást várnak. Pedig még anyagi természetű dolgokat is csak gondolkozással és érzelmi alapon lehet megoldani.

Uj emberekre van szükség! Ezeknek legyen szilárd az elhatározásuk, hogy a népek közötti ellentéteket kiküszöbölik s a műveltségi állapotokat visszaállítják. Emberek kellene, kik uralkodnak az események felett. A jövő történészei korunkat az értelmetlenség iskolapéldájaként fogják emlegetni s nem tudják majd mással magyarázni, mint azzal, hogy korunk erkölcsi alapot nélkülöző közműveltséggel akart célhoz jutni. Ez a felfogás azt tartja, hogy minden növekedési folyamat véget ér, a halál természetes valami. Az erkölcsi felfogás nem követi ezt a lelkiismeretlen következtetést. A közműveltség hanyatlását borzalmas betegségnek tartja, mely szenvedést okoz az emberiségnek. Gyógyulni és gyógyítani akar, mert a közműveltség megújításának reménye és hite élete részét képezi.

Akik beletörődnek a műveltség hanyatlásába, azok csak egy bizonyos műveltség hanyatlását, kimulását látják. Történelmi alapon állva azt hiszik, hogy a régi gyökérszálakból kedvező viszonyok között új közműveltség fog kisarjadni. Pedig ma nem úgy van, mint régen. Ma ismerjük az összes népeket s állíthatjuk, hogy nincs egy se, amely ne volna annyira részese a miénknek, hogy azzal együtt éljen vagy haljon. A megújulás hite nélkül nemcsak egy faj, hanem a jelen és jövő emberiség vesz el.

De mire való a hősiességgel való játék, a nagyszerű elvérézés? Minthogy az *erkölcsi* a meghatározó erő, a hanyatlás emelkedéssé válik, mihelyt ez a ható erő működésbe jő. Az akadályokat azonban csak a szellem hatalmában való erős hittel lehet legyőzni. A megújuláskorabeli embernek megvolt a hite a haladásban. Vigyük mi is ezt a hitet a köztudatba. Igaz, hogy a hittel szellemi szenvedésünk is kezdetét veszi, mert az újjáépítő munka nehezebb, mint új anyagokból újat alkotni. S történelmi szempontból lehetetlen is. Történelmileg a hanyatlást összeomlás követte. Ha a történelem azt tanítja, hogy ugyanaz a nép sohasem érte meg műveltsége összeomlását és újraébredését, akkor mi azt kell mondjuk, hogy hiszünk valami olyan bekövetkezésében, ami még sohasem létezett. A múlt gyilkoló árnyéka kísért. Öröklött események nem engedik felszínre kerülni a bennünk levő, szóhoz kívánczó igazságokat.

Minthogy mai közműveltségünket sem a görög-római, sem más műveltség felújításaként elfogadni nem lehet, csak az öröklött és szerzett értékek egységes szellemben való felfogása a he-

lyes. Nehéz, hogy nem nyilvánulhat külső történésben, csakis belsően. Baj az is, hogy a gondolkozás és tudás közös munkájára sem lehet számítani. A tudomány teljesen önálló lett és gondolkozás nélküli világnézetet hirdet. Ami azt jelenti, hogy a tudomány szerint csak egyes szemléletek szükségesek. A megismerések összefoglalása és a következtetések levonása, tehát a világnézet kialakítása már nem tudományos feladat. Míg régen minden tudományos ember egyuttal gondolkozó is volt, akinek az általános szellemi életben is meg volt a jelentősége kora nemzedékére, ma a tudós és gondolkozó két osztályt képez. Pedig ahol a testületek erősebben hatnak az egyénre, mint az egyén a testületekre, ott szükségszerűleg szenved a szellemi és erkölcsi érték. Az egyént, a személyiséget kell magasabb rendeltetéséhez juttatni s csak így lehet a bomlási folyamatot megállítani. A jelenlegi természetellenes eszmetérjesztési eszközöket, melyek a hatalomtól és pénztől függenek, a természetesnek kell felváltania, mely embertől emberhez megy s csak a gondolat valóságával és az igazság felfogásával számol. A gondolkozó szellemek a múltban is gyakran érték el sikert a közvélemény, a korszellem ellen. A ma tragédiája az, hogy a csoportérdekek gazdasági viszonyokkal vannak összekötve. Van-e valódibb jobbágság és rabszolgasors, mint a mai emberé? A tengődő ember csak a pénzszerzésre, a megélhetésre gondol. Nem érdekli az általános emberi műveltség kérdése, amely pedig egyedül adhatja meg a haladás hitének a lehetőségét. Ez szüntetheti meg a gazdasági hatást a szellemre, melynek nagy feladata a világnézet megalkotása.

Mi is az a világnézet? A gondolatok összessége, melyet az egyén és társadalom a világ lényege és rendeltetése felől, az ember és az emberiség helyzetéről, célkitűzéseiről táplál. Mit jelent a társadalom, melyben élek, mit jelentek én magam is a világnak? Mit akarunk benne? Mit remélhetünk tőle és mivel tartozunk neki? Az idők szellemét az dönti el, hogy mit felel a társadalmat alkotó sok egyed a lét ezen alapkérdéseire. Feltettük magunknak e kérdéseket, de feleltünk-e azokra? Ma nem szokás gondolkozni, mindenki alkalmazkodik ahhoz, amit csoportja zug. Plato szerint csak gondolkozó legyen az állam vezetője. Nem jogos. A gondolkozó uralma fontosabb, minthogy rendeleteket és törvényeket bocsásson ki. Neki a kor világnézetét kell kialakítania. Kant és Hegel sok millió ember felett uralkodott, olyanok felett is, akik

még nevüket sem hallották, nem hogy olvastak volna valamit tőlük. A gondolkozók az alkotók. A római birodalom megdőlt, hiába voltak kiváló császárai, hadvezérei. Az egykedvű közömbösség bölcselete megdőntötte. A mindenben való megnyugvás nem vezethet haladásra. A XVIII. században kezdődő felvilágosodás és célszerűségi gondolkodás világnézete, mely a világtörténelemben még soha elő nem fordult nagy lendületet okozott, ellanyhult s mi már nemcsak folytatni nem tudtuk, de még az örökséget sem tudtuk megtartani. Ezért nem az uralkodók és államférfiak hibázathatók, hanem a világnézet tisztaságának a hiánya. A mátkalandorok bolyongása és kapkodása jellemzi.

Milyen feltételeknek feleljen meg a műveltségi világnézetnévre igényt tartó világnézet? Legyen gondolkozó, mert csak akkor ébresztheti fel az emberek összes szellemi képességeit. Pedig korunk utálatot érez a gondolkozó világnézet ellen, mivel az a valósági ok felismeréséhez vezet. Regényes érzések és szólamok tartanak ma béklyókban.

A gondolat folytatja le a titkos párbeszédet a megismeréssel és az akarattal, mely szellemi lényegünket meghatározza. Ha ismét az ész világosságát merjük keresni, akkor nem leszünk lelkesedni nem tudó nemzedék, hanem a nagyszerű eszmények magas szenvedélye fog el, melyhez képest a mai lelkesedések, melyeket csak összezavart érzelmek idéznek elő, álomból való felrianásokká válnak. Visszatérve az észszerűség elvéhez, gondolatokból vezessük le a lét és nemlét végső jelentéseit. Ne féljünk attól, hogy titokzatos a tudomány, mely az embert odavezeti, hogy saját létét a nagy mindenségben megtalálja. Ne álljon meg az ész a titokzatosság kezdeténél. Az ókori és XVIII. századbeli felvilágosodási mozgalmak rámutattak arra, a kezdetleges műveltségi fokon álló népek és gyermekek megfigyelése igazolja, hogy ma is megvan az emberben a gondolkozási képesség, a gondolkozáson alapuló világnézet kialakulására való természetes törekvés, csak a fejlődés folyamán tompul el, mert korunk legnagyobb vétke, hogy nem gondoza és nem irányítja, sőt eltompítja.

Szükségszerű, hogy a kialakuló világnézet bizakodó és erkölcsös legyen. Bizakodó pedig akkor, ha a létet többre becsüli, mint a megsemmisülést és elismeri az élet értékét. Ez a felfogás életre hívja és ébrentartja az ösztönt, mely a létet minél magasabb fokra akarja emelni. Javitja az egyesek életviszonyát. A tár-

sadalom, a népek és összemberiség javára irányított tevékenységével igyekszik megvalósítani a külső és belső műveltség feltételeit. Erkölc az ember személyiségének belső tökéletesedésére irányuló törekvése. Mást jelent az a brahminok és Schoppenhauer lemondó világnézeti felfogása szerint, amikor az erkölcsnek semmi köze a világhoz, csak az egyén tökéletesedése a fontos és éppen a világ szellemének a hatásától és a világtól való felszabadulásban nyilvánul. Az erkölcs a bizakodó világnézeti felfogás értelmében világ-, valóság- és élet-igénylővé lesz. A belső tökéletesedés célja az egyéniségek hatása az összemberiségre és a világra. Érti a részét az általános haladó eszményben. A bizakodó világnézet és erkölcs együttes hatása eredményezi a közműveltséget.

A multban, mi nyugati népek, nem tudtuk ezt megalkotni. Zsoldosok voltunk, bolyongtunk a világnézet-nélküliség által előidézett sötétségben. Válogatás nélkül szegődtünk és szegődünk közönségesnek és nemesnek a szolgálatába. A távol keleti gondolkozás messze előttünk van, mert az keresi az élet értelmét s a feleleteket a kérdésre, melyeket mi kerülünk. Tanácstalanul állunk az indiai gondolkozásmódból felénk áramló gondolatok emelkedettsége előtt. De nem elégít ki bennünket a tettnélküliség, a nyugalom eszméje és hibáztatjuk azt, mert ösztönösen bennünk él, hogy nemcsak a személyiség tökéletesítése, hanem az általános, szellemi és anyagi irányu haladási akarat is jogszerű. Ez javunkra és mentségünkre szolgál, bár nem tudjuk magunkat ezen idegenszerűség előtt teljesen igazolni, mert mi keressük a világnézetet, ami nekik megvan s melynek a helyét nálunk érzések, ösztönök töltik be. A világ- és élettágadó világnézettel szemben nem tudunk bizakodót szembeállítani.

Kezdődjék meg a nyugati szellem újraébredése azzal, hogy tudásaink és közönségünk felfogja a világnézet-nélküliség szörnyűségét. Ne érjük be pótszereivel. Térjünk vissza önmagunkhoz. Gondolkozzunk az élet értelméről s aszerint rendezkedjünk be. Minden más ut hibás és veszélyes.

Sokan a mai viszonyok között gunyolódásnak vehetik, ha a gondolkozást kívánjuk olyan messzefekvő dolgokról, mint amilyen az élet célja is. A mai viszonyok között, amikor a népek olyan sokfelé szét vannak szórva, amikor a népszenvédélyek és örültségek olyan nagy erőre jutottak, amikor munkanélküliség, szegénység és éhség uralkodik ott, ahol a hatalom a legszegényteljesebben

és egészen értelmetlenül jár el azokkal szemben, akik nem tartoznak közösségébe, amikor az emberiség lesiklott a pályáról, — de állítjuk, hogy csak az emberek elmékedése hozhat létre oly erőket, melyek a zavarnak és nyomornak véget vehetnek. Csak a gondolkodás ereje segíthet, minden egyéb hiu kísérlet. Sikerülhet-e nekünk az, ami másfél emberöltőnek nem sikerült? Ha csak a világnézetnélküliség és a tekintély által reánk parancsolt gondolkodásnélküli világnézetből szabadulunk ki, már az is féleredmény. Az igazságban való hit és a nyílt hozzátartozásnak beismerése pedig az értékes szellemi élet kezdete. S mily nagy értéke van az élet céljaira és értékére való ráébredésnek!

Mily haladás volna, ha mindenki naponként csak pár percig figyelve a csillagos eget, a természet változásait, a végtelen törvényszerűségekre gondolna vagy ha a temetés az élet és halál, a lét és nemlét gondolatait juttatná eszükbe! Akik az ilyen gondolatokat megismernék, azok felett semmi hatalma nem volna a szenvedélyeknek, balgaságoknak. A régi rabbik példája szerint kívánjuk ezt, akik azt tanították, hogy az Isten országa elkövetkeznék, ha egy szombatot az egész Izrael megünnepelne.

De nem veszélyes-e ma az élet céljának és értékének gondolatát az emberek közé bedobni? Vagy mondjuk azt, hogy az életnek semmi értéke és célja nincs? Igaz, ha a gondolkodás megindul, az is megtörténhetik, hogy a megismeréshez jut. De még az ily kijózanodás is jobb a gondolatnélküliségnél. Az is könnyebbedés. Semmi ok tehát a lemondásra! Az utak ismeretlenek, de az irány adva van. Gondolkodás alapján felépített bizakodó, erkölcsi alapon álló világnézet!

Dr. Kerekes István.

Emerson, a szónok.

Az amerikai unitárius világ 1938 június 15-ik napján százéves emlékünnepet rendezett. Az ünnep elüt minden más jubileumtól, mert egy szónoki beszédet, egy prédikációt, amely száz éve hangzott el Cambridgeben, újból megszólaltat és a szépet és jót szerető mivelt emberek kezébe adja. Az evangélium hegyi beszéde ezer esztendőnk alatt szólott a hívő világnak és tőn csodás hatást a jámbor szivekre. Ebben az amerikai beszédben Emerson a tanult és mivelt mai emberek szeme elébe tárja mindazt, amit a világ mutat Isten csodálatos természete ezerféle változatu jeleiben és szépségeiben.

A beszéd 1838 június havában Cambridge teológiai iskolájában a végzett hét ifju papjelölthöz volt intézve, mintegy ötven hallgató előtt. Amerikában a záróünnepnek mindig figyelmet keltenek, de az unitárius papi-iskola (Divinity school) halltermében végzetteken és a tanulókon (összesen 14) kívül jelen voltak sokan, akik az akkori forradalmi irányu mozgalmak iránt érdeklődtek. Jelen volt Parker, a már híres szónok. Kísérjük néhány percig figyelemmel a beszédet.

Ezen a gyönyörűen tündöklő napon szívni keblünkbe az élet lehelletét — így kezdi — milyen pazar élvezet! A fű nő, a bimbó fakad. A réten a nap a virágok színét megaranyozza. A levegő zeng a madarak dalától, telítve van a fenyő illatával. Gileád balzsam-illatát árasztja a széna.

Az éjszaka elmélázó néma hangulata a szívet most nem búsítja. Az égiek halvány fényétől átszűrt légkört, mintha szellem-szikrák töltenék meg! Az ember kisgyermek ámulatával szemléli a mérhetetlen nagyságu világot, mintha játékszer volna számára. Az éjszaka hús lehellete harmatban fürösztí a virágot s nyomában ébredez, vörös sugarait lassan kibontva — a hajnal. Soha szerencsésebben nem tárta ki kebelét a természet titkos világa!

Az aranykalász tengere, a nektárt készítő hegyek tárva, nyitva